

Stanisław Koziej

IDENTYFIKACJA ZAGROŻEŃ GLOBALNYCH DLA BEZPIECZEŃSTWA MIĘDZYNARODOWEGO

Streszczenie: Artykuł przedstawia przegląd i identyfikację zagrożeń globalnych z perspektywy bezpieczeństwa międzynarodowego; do zagrożeń takich zalicza proliferację broni masowego rażenia, terroryzm oraz cyberzagrożenia. Artykuł omawia też wyzwania, które – inaczej niż zagrożenia – stwarzane są raczej przez partnerów i sojuszników niż przez przeciwników.

Słowa kluczowe: zagrożenia globalne, bezpieczeństwo międzynarodowe, wyzwania dla bezpieczeństwa

1. Wprowadzenie

Współczesny świat podlega niezwykle dynamicznym zmianom. Pogłębia się zapoczątkowana na przełomie XX i XXI wieku deregulacja systemu budowanego w czasach zimnej wojny. Względna stabilizacja wypierana jest przez destabilizację, która wzmacnia egoizm i rywalizację państw. Nową jakością cechuje się terroryzm, którego oddziaływanie na bezpieczeństwo globalne lub regionalne potęguje proliferacja broni masowego rażenia oraz wrażliwość cyberprzestrzeni wysokorozwiniętych państw na destrukcyjne oddziaływanie. Kryzys finansowy zachwiał fundamentami bezpieczeństwa gospodarczego państw w wymiarze globalnym i regionalnym. Niepokój budzi też stan środowiska naturalnego, w szczególności skutki ocieplania się klimatu. Zjawisko to posiada ogromny potencjał konfliktogenny, co grozi wybuchem nowych kryzysów oraz sporów międzynarodowych. Mówiąc krótko: rośnie niepewność, nasilają się ryzyka.

Ta kwerenda procesów i zjawisk to syntetyczna ilustracja współczesnego środowiska bezpieczeństwa, czyli zewnętrznych i wewnętrznych, militarnych i niemilitarnych warunków bezpieczeństwa (warunków realizacji interesów danego podmiotu w dziedzinie bezpieczeństwa i osiągnięcia ustalonych przezeń celów w tym zakresie). Warunki te najczęściej są charakteryzowane za pomocą czteroskładnikowego zbioru pojęć, wśród których zagrożenia i wyzwania są kategoriami klasycznymi¹.

¹ Dwoma pozostałymi pojęciami wykorzystywanymi do opisu środowiska (warunków) bezpieczeństwa są: szanse i ryzyka. Szanse rozumiemy jako niezależne od woli podmiotu okoliczności (zjawiska i procesy w środowisku bezpieczeństwa) sprzyjające realizacji interesów (misji) oraz osiągnięciu celów w dziedzinie bezpieczeństwa. Z kolei ryzyka – to

Zagrożenia to pośrednie lub bezpośrednie destrukcyjne oddziaływanie na podmiot. Rozróżnia się zagrożenia potencjalne i realne; subiektywne i obiektywne; zewnętrzne i wewnętrzne; militarne i niemilitarne; kryzysowe i wojenne; intencjonalne i przypadkowe (losowe). Z kolei wyzwania – to sytuacje problemowe w dziedzinie bezpieczeństwa generujące dylematy decyzyjne, przed jakimi stoi podmiot w rozstrzygnięciu spraw bezpieczeństwa.

Stałemu oddziaływaniu zagrożeń i wyzwań poddawane są dwie specyficzne sfery aktywności państwa: bezpieczeństwo i rozwój. Turbulentna zmienność i dynamizm pojawiających się zagrożeń stwarzają chwiejne warunki bezpieczeństwa państw. Skutkiem tego jest coraz mocniej odczuwana przez te podmioty nieciągłość w zakresie rozwoju. Co więcej, wyzwania i zagrożenia przeważnie mają skłonność do kumulacji, co utrudnia nie tylko ich wczesne rozpoznawanie oraz podejmowanie kroków zaradczych, ale – co ważniejsze – znacznie komplikuje i wydłuża ten proces.

Wobec powyższego warto podkreślić, że ważnym założeniem, którym powinniśmy kierować się w dyskusji nad bezpieczeństwem, jest teza, że bezpieczeństwo i rozwój są niepodzielne, są nierozzerwalnie ze sobą związane, wzajemnie od siebie zależne. Zagrożenia dla bezpieczeństwa są jednocześnie barierami dla rozwoju. Ale dodajmy od razu, że z kolei dobry rozwój stabilizuje bezpieczeństwo².

Ten sposób patrzenia na bezpieczeństwo państwa oraz jego rozwój znalazł swoje odzwierciedlenie w przeprowadzonym w latach 2010-2012 Strategicznym Przeglądzie Bezpieczeństwa Narodowego (SPBN). Kompleksowe podejście do bezpieczeństwa zdeterminowało jego strukturę, którą przyjęto na potrzeby przeglądu. Podczas jego realizacji zastosowano umowny podział problematyki bezpieczeństwa narodowego na dziedziny (obronną, ochronną, społeczną i gospodarczą), przy czym w dwóch pierwszych dominowała problematyka operacyjna (zapewnienia bezpieczeństwa), a w dwóch ostatnich – problematyka wsparcia

możliwości negatywnych dla danego podmiotu skutków własnego działania w sferze bezpieczeństwa. Obydwie te kategorie (szanse i ryzyka) we współczesnych warunkach nabierają relatywnie coraz większego znaczenia. Teoria i praktyka (wiedza i sztuka) wykorzystywania szans oraz redukcji ryzyka to szczególnie istotne, ale jednocześnie stosunkowo młode i czekające na pogłębione i szersze opracowanie dziedziny nowoczesnych strategii bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Choć opisane kategorie nie są przedmiotem niniejszego artykułu, to należy wierzyć, że doczekają się one także należnego im wnikliwego zainteresowania ze strony środowisk naukowych, analityków i praktyków strategii.

² Chyba najbardziej praktycznym wyrazem związku bezpieczeństwa i rozwoju jest przyjęta w Polsce w 2001 r., z inicjatywy ówczesnego MON i obecnego Prezydenta Bronisława Komorowskiego, zasada ustawowego związania nakładów na wojsko z rozwojem gospodarczym. Wyraża się to w stałym wskaźniku 1,95% PKB przeznaczanego na budżet MON. Lepszy rozwój - lepsze warunki rozwoju sił zbrojnych, słabsze tempo przyrostu PKB – trudniejsze warunki dla sił zbrojnych.

(stwarzanie podstaw oraz warunków bezpieczeństwa). W ramach poszczególnych dziedzin wyróżniono sektory bezpieczeństwa, a oprócz nich obszary transsektorowe (np. cyberbezpieczeństwo). Poszczególnym dziedzinom i sektorom podporządkowano podmioty bezpieczeństwa narodowego.

W ramach SPBN problematykę tę rozpatrywano w czterech analityczno-prognostyczno-projekcyjnych etapach obejmujących cztery obszary problemowe: analizę Polski jako podmiotu bezpieczeństwa, ocenę i prognozę strategicznych warunków bezpieczeństwa oraz opcjonalną projekcję strategii operacyjnej i opcjonalną projekcję strategii preparacyjnej.

Ocena zagrożeń i wyzwań była przedmiotem rozważań w drugim etapie. W tej fazie badań strategicznych analizie poddano wiele rodzajów zagrożeń i wyzwań w różnych dziedzinach bezpieczeństwa. Na potrzeby niniejszego artykułu skoncentrowano się na tych, które dotyczą dziedziny obronnej i ochronnej.

2. Zagrożenia globalne

Do najbardziej wyraźnych zagrożeń transnarodowych w XXI wieku o zasięgu globalnym należy zaliczyć³: proliferację broni masowego rażenia, terroryzm oraz cyberzagrożenia. Nie ulega wątpliwości, że szczególnie negatywne skutki dla świata niesie proliferacja broni masowego rażenia. Można ją sprowadzić do trzech „czarnych scenariuszy”:

- „anarchii nuklearnej” w wyniku rozpadu globalnego reżimu nieproliferaacji (opartego na Układzie o nieproliferaacji broni jądrowej);
- destabilizacji państwa dysponującego bronią jądrową;
- oraz uzyskania dostępu do środków nuklearnych przez podmioty niepaństwowe, w szczególności organizacje terrorystyczne.

W tym ostatnim przypadku technicznie najłatwiejsze może być wykorzystanie konwencjonalnego ładunku wybuchowego do rozpylenia materiałów radioaktywnych (tzw. brudna bomba).

Z proliferacją BMR ściśle wiąże się proliferacja technologii raketowych, jako ważnego środka przenoszenia tej broni. Generuje to w rezultacie szczególnie groźne dzisiaj asymetryczne zagrożenia raketowo-nuklearne. One właśnie głównie uzasadniają tezę o ukształtowaniu się już postklasycznej ery nuklearnej, a także przyspieszają rozwój obrony przeciwraketowej.

Drugim istotnym zagrożeniem transnarodowym jest terroryzm. Stanowi on niebezpieczeństwo dla życia obywateli, stabilności demokratycznych instytucji, infrastruktury państwa oraz ładu międzynarodowego, w tym także w wymiarze globalnym.

³ Więcej na temat wymienionych zjawisk – patrz: S. Koziej, *Wojna cybernetyczna – wyzwanie XXI wieku*, „Bezpieczeństwo Narodowe” I-2011, nr 17; S. Koziej, *Triada globalnych zagrożeń asymetrycznych: konsekwencje proliferacji terroryzmu, broni nuklearnej i technologii raketowych*, „Bezpieczeństwo Narodowe” III-2011, nr 19.

Najbardziej dzisiaj rozpowszechnioną odmianą terroryzmu jest terroryzm motywowany radykalną ideologią islamską. Charakterystyczna dla niego jest próba przeniesienia swej aktywności do wnętrza świata zachodniego poprzez intensyfikację zjawiska terroryzmu rodzimego oraz inspirowanie prowadzenia tzw. indywidualnego dżihadu.

Inny co do motywów ideologicznych, jednak rodzący podobne skutki, jest odradzający się terroryzm skrajnie lewicowy, ultrapravicowy i nacjonalistyczno-separatystyczny. Stanowi on zagrożenie głównie dla krajów europejskich – ma swoje źródło m.in. w ideologiach ekstremistycznych, ksenofobii, niechęci do imigrantów, kryzysie ekonomicznym oraz niezadowoleniu społeczeństwa z działań podejmowanych przez rządy w tych sprawach. Większość ataków ugrupowań motywowanych tymi przyczynami wymierzonych jest w cele biznesowe i rządowe.

Mówiąc o terroryzmie nie sposób jeszcze raz nie podkreślić perspektywnie szczególnie niebezpiecznej jego odmiany, jaką jest terroryzm z użyciem BMR, zwany też superterroryzmem lub terroryzmem masowego rażenia. To najczarniejszy scenariusz, ale jednocześnie, niestety, coraz bardziej prawdopodobny. Dysponowanie taką bronią przez organizacje terrorystyczne może bowiem przybierać formę nie tylko fizycznego jej posiadania, ale także dywersyjnego włamywania się do istniejących systemów zabezpieczeń lub sterowania bronią nuklearną i uzyskiwania przez to dostępu do takiej broni.

W ten sposób przechodzimy do kolejnej formy terroryzmu, czyli cyberterroryzmu. Ale on jest częścią jeszcze szerszego problemu, jakim są w ogóle cyberzagrożenia. Dotychczas terroryści wykorzystywali cyberprzestrzeń na szeroką skalę głównie do działań propagandowo-szkoleniowych i rekrutacyjnych. Ostatnio obserwujemy tendencję do podejmowania w niej działań strictly operacyjnych (atakowanie sieci teleinformatycznych i systemów technologicznych mających strategiczne znaczenie dla państw). Warto podkreślić, że ataki cybernetyczne i operacje na szerszą skalę mogą podejmować zarówno grupy przestępcze, terrorystyczne, jak i państwa w ramach szeroko rozumianej wojny informacyjnej.

Można stwierdzić, że w zasadzie wszystkie rodzaje niebezpieczeństw istniejących w tradycyjnej, fizycznej geoprzestrzeni będą mieć swoje odpowiedniki w cyberprzestrzeni. Niedawno sami doświadczyliśmy takich form, jak np. cyberprotesty czy cyberdemonstracje. Takie kategorie, jak cyberagresja, cyberodstraszenie, cyberwojna już czekają na swoje szerokie opracowanie teoretyczne oraz praktyczne ich uwzględnianie w strategiach bezpieczeństwa.

3. Wyzwania w dziedzinie bezpieczeństwa

Wyzwania – inaczej niż zagrożenia – stwarzane są raczej przez partnerów i sojuszników niż przez przeciwników. W tym sensie warto zatrzymać się nad

trzema wyzwaniami globalnymi, jakie dzisiaj stwarzają reorientacja strategiczna Stanów Zjednoczonych oraz ewolucja NATO i kłopoty UE.

Reorientacja strategiczna Stanów Zjednoczonych przyjmuje postać ich zwrotu w stronę Azji i Pacyfiku. Oznacza to, według Stanów Zjednoczonych, zmianę zimnowojennego paradygmatu, który umiejscawiał globalną rywalizację na linii Wschód-Zachód w Europie. Zwrot ten został ujęty w strategii obronnej USA ze stycznia 2012 r., a także w pewnym sensie w koncepcji tzw. kierowania z tylnego siedzenia – po raz pierwszy zastosowanej w praktyce przez Waszyngton podczas operacji libijskiej. Oznacza on przede wszystkim przeniesienie zainteresowania strategicznego oraz częściowo także wysiłku wojskowego. Przed europejskimi członkami NATO pojawia się nowe wyzwanie – Europa musi bardziej niż dotychczas wziąć sprawę bezpieczeństwa europejskiego w swoje ręce.

Co do ewolucji NATO to można postawić tezę, że zakończyła się pozimnowojenna faza transformacji Sojuszu i pojawia się konieczność zdefiniowania nowego paradygmatu tej transformacji.

Przez ostatnie 20 lat Sojusz dostosowywał się do radykalnie i szybko zmieniającego się środowiska bezpieczeństwa głównie kosztem swej podstawowej, obronnej funkcji opartej o art. 5 TW. NATO angażowało się w operacje poza swoim terytorium traktatowym, pozostawiając na dalszym planie zadania jego obrony. Był to model „rozwoju przez redukcję”, rozwoju jednej funkcji za cenę innej: poszerzania funkcji pozatraktatowej kosztem redukcji fundamentalnej funkcji traktatowej. Przykładem jest zaangażowanie NATO w Afganistanie.

W ostatnim czasie można zaobserwować potrzebę reorientacji strategicznej Sojuszu. Przesunięcie strategicznego zainteresowania USA z Europy do Azji niesie konsekwencje dla Europy, które można wyrazić następującym zdaniem: skoro Amerykanie przenoszą się z Europy do Azji, my musimy wracać z Azji do Europy. Jednym słowem, wśród europejskich państw maleje zainteresowanie operacjami poza obszarem traktatowym Sojuszu. Ale jednocześnie trudno sobie wyobrazić, aby NATO mogło w ogóle uchylić się od tego typu zadań. I na tym polega główne wyzwanie strategiczne, w tym transformacyjne, przed jakim stoi obecnie Sojusz. Streszcza je pytanie: jakie ma być postafgańskie NATO?

Istotę nowego modelu transformacji NATO, jaki w wyniku tego wyzwania zaczyna, a przynajmniej powinien zacząć się kształtować, można sprowadzić do frazy: „najpierw dom” (home first).

Nową erę charakteryzować winna przede wszystkim konsolidacja. Od ekspansji do konsolidacji – tak można skrótowo określić zwrot strategiczny, w którego obliczu stoi obecnie NATO. Jeśli Sojusz chce mieć swobodę operowania poza obszarem traktatowym, najpierw musi zapewnić jednakowe poczucie bezpieczeństwa wszystkich państw członkowskich na swoim terytorium. To jest warunek podstawowy. Jeśli chcemy gdzieś się angażować, to najpierw musimy być bezpieczni w domu. To jest konieczny warunek skuteczności strategicznej NATO w nowym środowisku bezpieczeństwa.

Jeszcze jedno wyzwanie należy na koniec mocno podkreślić. To dylemat bezpieczeństwa w ramach UE. Wiąże się z nim znane kłopoty. W dużym stopniu determinowane kryzysem gospodarczym. Ale nie tylko. Ważnym powodem jest w dużej mierze już przestarzały fundament koncepcyjny, jakim jest strategia bezpieczeństwa UE. To rdzewiejący coraz bardziej drogowskaz strategiczny z 2003 roku. Trzeba go uaktualnić. Potrzebna jest nowelizacja strategii bezpieczeństwa UE⁴. BBN podejmuje już od dłuższego czasu stosowne inicjatywy w tym względzie. Ale wciąż jeszcze brak wyraźnej woli politycznej dużej części państw UE, aby ten proces uruchomić. To wyzwanie o dużym znaczeniu dla bezpieczeństwa nie tylko Europy, ale także w wymiarze globalnym.

4. Zakończenie

W zakończeniu warto wspomnieć, że w SPBN syntetyzując wszelkie prawdopodobne zagrożenia, wyzwania, ryzyka i szanse dla bezpieczeństwa przyjęte zostały trzy możliwe scenariusze kształtowania się przyszłego środowiska bezpieczeństwa:

- Scenariusz integracyjny – zakładający przewagę pozytywnych trendów nad negatywnymi; przewagę szans i możliwości podejmowania wyzwań nad zagrożeniami i ryzykami;
- Scenariusz dezintegracyjny – zakładający z kolei przewagę negatywnych tendencji dezintegracji istniejącego systemu bezpieczeństwa nad pozytywnymi; przewagę zagrożeń i ryzyk nad szansami i możliwościami pozytywnego podejmowania wyzwań;
- Scenariusz ewolucyjny – zakładający względną równowagę tendencji i procesów negatywnych i pozytywnych.

Scenariusze te sformułowane są w terminach ogólnych, bez nadania im charakteru dynamicznej sekwencji zdarzeń. Są przede wszystkim realistycznym spojrzeniem na kwestie bezpieczeństwa i rozwoju państwa w możliwie jak naj-odleglejszej, strategicznej perspektywie.

Podsumowując refleksje o globalnych zagrożeniach i wyzwaniach dla bezpieczeństwa, należy podkreślić jakościową zmianę, jaka się dokonała w dyskursie na ten temat. Jeszcze ćwierć wieku temu głównym jego zagadnieniem, byłaby groźba wybuchu wojny globalnej. Dzisiaj na pierwszy plan wysuwają się zagrożenia transnarodowe, w tym zagrożenia o charakterze niemilitarnym. Wymownym przykładem potwierdzającym tę tezę może być narastający problem szeroko rozumianych cyberzagrożeń i cyberbezpieczeństwa.

⁴ Więcej na ten temat – patrz: S. Koziej, *Ku nowej strategii bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, „Bezpieczeństwo Narodowe” IV-2011, nr 20.

Identification of Global Threats for International Security

Abstract: The paper presents a review and identification of global threats from the perspective of international security; to such threats belong proliferation of weapons of mass destruction, terrorism and cyber-threats. The paper discusses also challenges to security that – otherwise than threats – are created by partners and allies, not by enemies.

Keywords: global threats, international security, challenges for security.

Minister
Stanisław Koziej
Biuro Bezpieczeństwa Narodowego